

ISSN 1999-4214 (print)
ISSN 2957-5095 (online)

ЕУРАЗИЯ ГУМАНИТАРЛЫҚ ИНСТИТУТЫНЫҢ

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

ЕВРАЗИЙСКОГО
ГУМАНИТАРНОГО
ИНСТИТУТА

BULLETIN

OF THE EURASIAN
HUMANITIES
INSTITUTE

№4/2025

Жылына 4 рет шығады
2001 ж. шыға бастаған

Выходит 4 раза в год
Начал издаваться с 2001 г.

Published 4 times a year
Began to be published in 2001

Астана, 2025

Бас редактор **Дауренбекова Л.Н.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
филология ғылымдарының кандидаты
Жауапты редактор **Алимбаев А.Е.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
философия докторы (PhD)

Редакция алқасы

Аймұхамбет Ж.Ә.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Ақтаева К.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Мицкевич атындағы Польша университеті, Познань, Польша.
Әбсадық А.А.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Аасланд Е.	философия докторы (PhD), профессор
Бредихин С.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Солтүстік Кавказ федералды университеті, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	филология ғылымдарының кандидаты, доцент Ә. Бөкейхан атындағы университеті, Семей, Қазақстан
Ермекова Т.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан
Есиркепова К.Қ.	филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Жүсіпов Н.Қ.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан
Каранфил Г.	философия докторы (PhD), профессор, Комрат мемлекеттік университеті, Кишинев, Молдова
Курбанова М.М.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Алишер Навои атындағы Ташкент мемлекеттік өзбек тілі мен әдебиеті университеті, Ташкент, Өзбекстан
Қамзабекұлы Д.	ҚР ҰҒА академигі, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Құрысжан Л.Ә.	филология ғылымдарының кандидаты, профессор, Ханкук шетелтану университеті, Сеул, Оңтүстік Корея
Онер М.	философия докторы (PhD), профессор, Эгей университеті, Измир, Туркия
Олдфилд А.	Философия докторы (PhD), профессор, Каролина Университеті Каролина, АҚШ
Пименова М.В.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Шет ел тілдері институты, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазан федералды университеті, Қазан, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	философия докторы (PhD), профессор, Токат Газиосманпаша университеті, Токат, Түркия

Редакцияның мекенжайы: 010009, Астана қ., Жұмабаев даңғ., 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Еуразия гуманитарлық институтының Хабаршысы.
Меншіктенуші: «А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты»
Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінде қайта есепке қойылды. Тіркеу № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Басуға 30.12.2025 ж. қол қойылды. Пішімі 60*84 1\8. Қағаз офсеттік Көлемі. БТ.
Таралымы 200 дана. Бағасы келісім бойынша. Тапсырыс № 89
«Ақтаев У.Е.» баспасында басылып шықты

© А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты

Главный редактор **Дауренбекова Л.Н.**
Кандидат филологических наук, доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова
Ответственный редактор **Алимбаев А.Е.**
Доктор философии (PhD), доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова

Редакционная коллегия

Аймухамбет Ж.А.	доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Актаева К.	доктор филологических наук, профессор, университет имени Адама Мицкевича, Познань, Польша.
Абсадық А.А.	доктор филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А.Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Аасланд Е.	доктор философии (PhD), профессор
Бредихин С.Н.	доктор филологических наук, профессор, Северо-Кавказский федеральный университет, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	кандидат филологических наук, доцент университет имени А. Бокейхана, Семей, Казахстан
Ермекова Т.Н.	доктор филологических наук, профессор, Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан
Есиркепова К.К.	кандидат филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А. Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Жусипов Н.К.	доктор филологических наук, профессор, Торайгыров университет, Павлодар, Казахстан
Каранфил Г.	доктор философии (PhD), профессор, Комратский государственный университет, Кишинев, Молдова
Курбанова М.М.	доктор филологических наук, профессор, Ташкентский государственный университет узбекского языка и литературы им. Алишера Навои, Ташкент, Узбекистан
Камзабекулы Д.	академик НАН РК, доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Курысжан Л.А.	кандидат филологических наук, профессор, Университет иностранных языков Ханкук, Сеул, Южная Корея
Онер М.	доктор философии (PhD), профессор, Эгейский университет, Измир, Турция
Олдфилд А.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Каролины Каролина, США
Пименова М.В.	доктор филологических наук, профессор, Институт иностранных языков, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	доктор филологических наук, профессор, Казанский федеральный университет, Казань, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Токат Газиосманпаша, Токат, Турция

Адрес редакции: 010009, г. Астана., пр. Жумабаева, 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Вестник Евразийского гуманитарного института.
Собственник: «Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова».
Министерством информации и общественного развития Республики Казахстан Комитет информации постановлено на переучет № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Подписано в печать 30.12.2025 ж. Формат 60*84 1\8. Бум. типогр.
Тираж 200. Цена согласовано. Заказ № 89
Напечатано в издательстве «У.Е. Актаева»

©Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова

Chief Editor **Daurenbekova L.N.**
Candidate of Philological Science, Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities
Institute
Editor-in-Chief **Alimbayev A.E.**
Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities
Institute

Editorial Board

Aimuhambet Zh.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Aktayeva K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Poznan Adam Mitskevich University, Poznan, Poland
Absadyk A.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Aasland E.	
Bredikhin S.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, North-Caucasus Federal University, Stavropol, RF
Гайнуллина Ф.А.	Candidate of Philological Sciences, Associate Professor Alikhan Bokeikhan University, Semey, Kazakhstan
Yermekova T.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kaz. National Women's Pedagogical University. Almaty, Kazakhstan
Yesirkepova K.K.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Zhusipov N.K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Toraighyrov University, Pavlodar, Kazakhstan
Karanfil G.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Komrat Devlet Univerditesi, Kishinev, Moldova
Kurbanova M.M.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoyi, Tashkent, Uzbekistan
Kamzabekuly D.	Academician of NAS RK, Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Kuryszhana L.A.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Hankuk University of Foreign Studies Seoul Korea
Oner M.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Aegean University, Izmir, Turkey
Oldfield A.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Coastal Carolina University Carolina, USA
Pimenova M.V.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Foreign Languages Institute, St-Petersburg, RF
Seifullina F.S.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kazan Federal University, Kazan, Tatarstan, RF
Senmez O.F.	(PhD), Professor, Tokat Gaziosmanpasa University, Tokat, Turkey

Editorial address: 010009, Astana., 4, Prospect Zhumabayev
Tel/Fax: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Bulletin of the Eurasian Humanities Institute.

Owner: «A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute».

The Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan Information Committee decided to re-register No. KZ92VPY00046970 17.03.2022

Signed for printing 30.12.2025 Format 60 * 84 1 \ 8. Paper. Printing house

Circulation 200. Price agreed. Order No. 89

Printed in the publishing house of «U.E. Aktaev»

© A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute

ЖАҚСЫЛЫҚОВА К.Б.,
ҮДЕРБАЕВ А.Ж.

МАЗМҰНЫ – СОДЕРЖАНИЕ – CONTENTS

ТІЛ БІЛІМІ – ЯЗЫКОЗНАНИЕ – LINGUISTICS

АБИЛМАЖИНОВА А.Б., АХМЕТОВА М.К., ЕКЕР С.	Қазақ тілдік санасындағы «қыз ұзату» тойының репрезентациясы	7
АЙДАРБЕК Қ.Ж., ИМАНБЕРДИЕВА А.Б., ЖУНУСОВА А.С.	Қазіргі ғылыми коммуникациядағы терминологиялық элементтер	22
AKIZHANOVA D.M., SATENOVA S.K., OMAROVA A.S.	The semantics of onyms: interlingual transfer of toponyms in the Akmola region	31
ЕСИМБЕКОВА Д.Б.	Иммерсивті сөздік – кәсіби лексиканы меңгертудің заманауи құралы	44
КАНАШАЕВА Г.А., АШИРКУЛОВ К.Б., ӘШІРХАНОВА Қ.М.	Ұлттық код: «Құтадғу білік» еңбегіндегі жомарт/ақи концепті	55
КЕНЖЕХАНОВА Н.Қ., ЖЫЛҚЫБЕКҰЛЫ Б., АГАБЕКОВА Ж.А.	Көптілді академиялық ортадағы терминжасам және аударма стратегиялары: қытай және қазақ тілдері негізінде	66
КУДЕРИНОВА К.Б., ЕСКЕНДІР Ж.Е.	Сөз стилистикасы	82
МАКУЛБАЕВА А.А., БАЙДРАХМАНОВ Д.Х.	Подкасттардағы киберсленгтерге лексикалық және семантикалық талдау	92
НУРБАЕВА А.М., БАЙСЫДЫК И.Б., КУРМАШЕВА Г.Б.	Англицизмы как лингвистическое явление в рекламных слоганах казахстана: структурно-семантический и прагматический анализ	102
НУРКИНА Н.А., БАРАТОВА М.Н.	Мәшһүр Жүсіптің «Гүлшат-Шеризат» дастанындағы көнерген сөздердің мағыналық-көркемдік қызметі	114
OMARBEKOVA G.A.	Digital culture in the kazakh context: contemporary issues	124
ӨМІРЗАҚОВА А.К., ЖАҚСЫЛЫҚОВА К.Б., ҮДЕРБАЕВ А.Ж.	Қ. Сәтбаев оқу мәтініндегі қазақ өлшем атауларының этнолингвистикалық репрезентациясы	133
ТАНЕШ Б., МЕЙРАМОВА С.А., ЗАГАТОВА С.Б.	Қазақ, ағылшын тілдеріндегі паремиологиялық бірліктердің мәдени ерекшеліктері	144
ТОЛЕУКОНЫР Ж.К.	«Әке» концептісінің мағыналық құрылымы және әлеуметтік-мәдени аспектісі (М. Әуезов шығармалары бойынша)	156

ӘДЕБИЕТТАНУ – ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ – LITERATURE STUDIES

АБДЫРОВА А.О., ЖАЕВА Р.Р.	Ғалым Қ. Жүсіп еңбектеріндегі әдеби көркемдік түр сипатының зерттелу ерекшеліктері	166
АЛИМБАЕВ А.Е.	Көне түркі жазба мұраларындағы «мәңгілік» мотивінің жырлануы	178
БӘШІРОВ Н.Қ.	Байбатыр Ержанұлының публицистикалық мақалаларындағы ағартушылық ұстаным	189
БУТЕЕВ Б.О.	Смех между Востоком и Западом: Абай Кунанбайұлы и Анри Бергсон	200
SULEIMENOVA ZH.A., GALYMZHANOV B.G.	Religious motifs comparative analysis of Zhusup Kopeyuly and Ahmed Yasawi works	208
ҚУАНЫШБАЕВА Н.А., САҒЛАМ С.	Алаш кезеңіндегі балалар әдебиетінің көркемдік-жанрлық жүйесі	217
ШАЛҒЫНБЕКОВА А.Б., АМРЕНОВ А.Д.	Ақын Мәжит Айтбаевтың поэзиясы	227

ТІЛ ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ – МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ – METHODOLOGY OF TEACHING LANGUAGE AND LITERATURE

КАРЫБАЕВА С.Е., ЖҮНІСОВА К.Қ.	Білім беру үдерісіндегі семантикалық оқытудың рөлі: мәтіндермен жұмыс істеу стратегиялары, кезеңдері және әдістері	237
----------------------------------	--	-----

*Б. ТАНЕШ¹ С.А. МЕЙРАМОВА² С.Б. ЗАГАТОВА³

Д.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан¹
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты, Астана, Қазақстан^{2,3}
(e-mail: bota_tanesh@mail.ru¹, saltanat.m@mail.ru², zsaule13@rambler.ru³)

ҚАЗАҚ, АҒЫЛШЫН ТІЛДЕРІНДЕГІ ПАРЕМИОЛОГИЯЛЫҚ БІРЛІКТЕРДІҢ МӘДЕНИ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа. Паремиялогиялық бірліктер ғасырдан ғасырға, ұрпақтан-ұрпаққа жетіп келе жатқан, мәдени асыл мұра. Мақал-мәтелдерден тұтас бір ұлттың бейнесін, тұрмыс-тіршілік, салт-дәстүрін құрастырып алуға болады. Мақал-мәтелдер жылдар бойы зерттеліп келе жатса да, әлі де зерттелу құндылығын жоғалтқан жоқ, әлі де зерттеле берері сөзсіз. Бұл мақалада қазақ және ағылшын тілдеріндегі мақал-мәтелдердің мәдени ерекшеліктері қарастырылады. Қазақ, ағылшын мақал-мәтелдерінің мәдени тақырыптар аясындағы айырмашылықтары мен ұқсастықтары ғылыми дереккөздерді талдау және паремиялогиялық бірліктерді салыстыру нәтижесінде анықталды. Зерттеу барысында қазақ және ағылшын паремиялогиялық бірліктерінің мәдени құндылықтары мен танымдық, әлеуметтік ерекшеліктерін салыстыруға қадам жасалды. Қазақ тілі де, ағылшын тілі де мәдени құндылықтарға бай, тақырыптар аясы өте кең болғандықтан, ұсынылған жұмыста қазақ мақал-мәтелдеріндегі мәдени тақырыптар Ә.Қайдардың жіктеуі негізінде, ағылшын паремиялогияларының тақырыптары Мидердің жіктеуімен таңдалып, талданды. Сонымен қатар, ұсынылған тақырып аясындағы басқа да зерттеулерге ұсыныстар берілді.

Түйін сөздер: мақал-мәтелдер, мәдени ерекшеліктер, құндылықтар, ұқсастықтар, айырмашылықтар, қоғамдасу, индивидуализм.

Кіріспе. Қазіргі жаһандану кезеңіндегі тіл білімі саласының зерттеулерінде ұлттық-мәдени ерекшеліктерге баса көңіл аудару кездеседі. Өйткені, мәдениет аспектісі мәдениетаралық құзыреттілікті дамыту құралы ғана емес, белгілі бір тілдің айнасы іспеттес. Ал тіл, ұлттық дүниетаным, құндылықтар мен тарихи дәстүрлерді және әлеуметтік нормаларды бейнелейтін мәдениеттің тасымалдаушысы болып табылады. Фразеологизмдер, мақал-мәтелдер мен идиомалар мәдени ұғымдарды жеткізеді, оларды тілдің сәйкес мәдени контекстін білмей түсіну мүмкін емес. Мәдениет ұғымының жан-жақты талдамасын Михайл Шнег [1, 317] ұсынған. Авторлар, мәдениет «әмбебап, ерекше, әр түрлі, ықпалды» үйренуге де болатын, біртіндеп өзгеруге де бейім, жеке де, топтық та әлеуметтік әмбебап құбылыс деп талдайды. Мәдениетті айқын бейнелейтін тілдік құбылыстың бірі паремиялар болып табылады, өйткені олар халықтың өмірлік тәжірибесін, моральдық нормаларын, әлеуметтік қатынастарын, әдет-ғұрыптарын және дүниетанымын бейнелейді. Паремиялогия (грек тілінен «paroimía» - нақыл, тәмсіл) мақал-мәтелдерді зерттейтін ғылым [2, 320]. Паремиялогиялық бірліктер, тілдік жүйенің аса маңызды құрамдас бөлігі болып табылады және оған зерттеушілер мақал-мәтелдер, идиомалар мен фразеологиялық бірліктерді жатқызады. Ұсынылған жұмыста паремиялогиялық бірліктер ретінде мақал-мәтелдер қарастырылады. Мақал дегеніміз,

«Ауызекі тілдегі қысқа және тұрақты ритмикалық құрылысы бар халықтың ғасырлық тәжірибесі сақталған нақылды сөйлем. Жай немесе күрделі сөйлем түрінде келеді, алдыңғы жолдарында пайымдап, соңғы жолдарында қорытылған ой айтатын терең мазмұнды, тақырып аясы кең сөз мәйегі» [3, 141]. Мысалы, «Ел — ырыстың орманы, ер — ырыстың қорғаны». Мақалдардың мақсаты, терең мағыналы ащы шындықты немесе ақыл-кеңесті қысқа және есте қаларлықтай, астарлы тілмен жеткізу. Мәтел дегеніміз, «негізгі түйінді кесіп айтпайтын, бір-бірімен кереғар шендестіруі жоқ, қорытындысы тұспалды, қысқа да нұсқа нақыл сөз және сыңар тармақ болып келеді» [3, 143]. Мәтелдер мәдени, бейресми тілдік өрнектер және мақалдардай есте қалмауы мүмкін.

Мақал-мәтел дегеніміз белгілі бір жағдайға байланысты тәрбиелік, мәдени, көркемдік сипаттамаға ие «халық үшін ерен даналықтың таусылмас қайнар көзі» [4, 5]. Паремиологиялық бірліктер, яғни, мақал-мәтелдер «халықтың ежелгі салт-дәстүрімен, әдет-ғұрпымен байланыстыратын терең мағыналы, аллегориялық қарым-қатынас құралы ретінде қолданылатын стереотиптік идея» [5, 986]. Әдеби, мәдени мұраға бай қазақ тілінде де, ағылшын тілінде де паремиологиялық бірліктердің түрлі тілдік, мәдени мазмұндағы мысалдары жетерлік. Қазақ тілінде де, ағылшын тілінде де паремиологиялық бірліктер қарым-қатынастың шырайын келтіріп, мәдени-эмоционалдық жағынан шешендік тұрғыдан күшейгіп, әр береді. Сонымен қатар, екі тілдің де паремиологиялық бірліктері ертедегі мәдениет пен салт-дәстүр және философиялық тарихы мен құндылықтарына жетелейді. Мақал-мәтелдерді бірнеше топқа бөлуге болады, мысалы, «жануарлар бар мақал-мәтелдер; адамдар; объектілер; құралдар; және кәсіби, гендерлік мақал-мәтелдер» т.б. [6, 130]. Ұсынылып отырған мақалада, қазақ және ағылшын тілдеріндегі паремиологиялардың мәдени ұқсастықтары мен айырмашылықтарын талдай келе, мәдени аспектілері зерттеледі.

Әдістеме және зерттеу әдістері. Бұл зерттеуде қазақ және ағылшын тілдеріндегі паремиологиялық бірліктердің мәдени ерекшеліктерін анықтау үшін әдебиет көздерін шолу, талдау, қорыту, сұрыптау, жіктеу әдістері қолданылды. Аталмыш зерттеу әдістері қазақ-ағылшын зерттеушілерінің еңбектерін терең зерттеуге мүмкіндік берді. Зерттеу барысында қазақ, ағылшын мақал-мәтелдерінің ортақ және ерекше белгілерін анықтау үшін салыстырмалы әдіс қолданылды. Атап айтсақ, жұмыс барысында қазақ тіліндегі мақал-мәтелдердегі мәдени тақырыптар Ә.Қайдардың жіктеуі негізінде, ағылшын мақал-мәтелдеріндегі мәдени тақырыптар В. Мидердің жіктеуі негізінде сұрыпталып, салыстырылды. Жіктеу нәтижесінде қазақ мақал-мәтелдерінен адамға қатысты мақал-мәтелдер, табиғатқа қатысты мақал-мәтелдер және қоғамға қатысты мақал-мәтелдер (Отан, ел, жер), ағылшын мақал-мәтелдерінен индивидуализм, өзін-өзі басқару, қоғам мен табиғат, моральдық және этикалық құндылықтар тақырыптары алынды. Сонымен қатар, қазақ, ағылшын мақал-мәтелдерінің мәндік-мағыналық ерекшеліктерін талдау үшін сипаттамалық, құрылымдық әдістер пайдаланылды. Мақал-мәтелдердегі тарихи-ұлттық дүниетаным мен мәдени құндылықтарды талдау барысында этнолингвистикалық әдіс те қолданылды. Зерттеу материалдары ретінде қазақ және ағылшын тілдеріндегі мақал-мәтелдер кітаптары, паремиологиялық сөздіктер, ғылыми мақалалар, зерттеу жұмыстары алынды. Зерттеу нәтижелері мәдениеттер арасындағы ұқсастықтар мен айырмашылықтарды айқындауға, сондай-ақ қазақ және ағылшын тілдерінің паремиологиялық қорын тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Талқылау мен бақылау. Паремиологиялардың шығу тарихы Аристотель еңбектерінен (б.э.д. 384-322) бастау алады. Аристотель ең алғаш паремиологияларды жіктеп, философияның элементтері ретінде, формасының қысқалығы нәтижесінде ауыздан-ауызға тараған деп пікір айтқан. Паремиологиялар көптеген ежелгі философтардың еңбектерінде көрініс тапқан. Ағылшын әдебиетіндегі паремиологиялар Б. Джонсон, Шекспир, Александр Поуп, Джон Чосер, Вальтер Скотт, Чарльз Диккенс, Теодор Рузвельт, Эрик Сигаль т.б. философ, ақын, жазушы, драматург, саясаткерлердің еңбектерінде пайда болған. Қазақ тілінің паремиологияларының шығу тарихына келсек, ғасырлар бойы

қалыптасқан, қазақ паремиологиялары ұрпақтан ұрпаққа, атадан балаға жетіп, қағаз бетіне XIX ғасырдың екінші жартысынан XX ғасырдың ортасында түсіп, жинақталып, басылған алғашқы кезең. XX ғасырдың екінші жартысында қазақ паремиологиялары ғылым объектісі ретінде қарастырыла бастаған, кейіннен олар тіл білімінің зерттеу объектісі ретінде ғылыми тақырыптардың өзегіне айналған. Қазақ мақал-мәтелдерін жинақтап, зерттеген ғалым, жазушылар Ы.Алтынсарин, А.Васильев, А.Байтұрсынов, М.Әуезов, М.Ғабдуллин, Р.Сәрсенбаев, Ә.Қайдар т.б. атауға болады. Қазақ паремиологиясының этнолингвистикалық, мәдени, ұлттық ерекшеліктерін жан-жақты алғаш зерттеген ғалым Ә. Қайдар болса [7, 3], түрлі этникалық топтар туралы қазақ мақал-мәтелдерінің талдамасы Г.Омарбекованың, паремиологиялық бірліктердің салыстырмалы талдамасы О.Хасанова, З.Рсалиева, Н.Сарсектің еңбектерінде, ағылшын және қазақ тілдеріндегі мәдени, этнолингвистикалық т.б. салыстырулар З.А.Есқазина, Г.Н.Смағұлованың, қазақ мақал-мәтелдерінің қазіргі контекстегі құндылықтары мен философиялық мәні, мәдени аспектілері К.Сыздықов, Б.Сүйерқұл, А.К.Чакыроғлу жұмыстарында талқыланады. Қазақ мақал-мәтелдерінің лингво-мәдени аспектілері қазақтардың көшпелі тұрмыс-тіршілігінің негізінде қалыптасқан, оның ішінде ата-ана, жанұяның ерекше маңыздылығы, үлкенге құрмет, қонақжайлылық және тылсым табиғатпен байланыс, салт-дәстүрді қадірлеу тақырыптары өзекті болған. Ә.Қайдар қазақ мақал-мәтелдерін адамға қатысты мақал-мәтелдер; табиғатқа қатысты мақал-мәтелдер; қоғамға қатысты мақал-мәтелдер деп жіктеген [7, 254]. Қазақ мәдениетінде адамның ақылдылығы пен білімі маңызды, мысалы «Ақылды адамға бір ауыз сөз жетеді» паремиясы адамның зердесі пен көрегенділігінің құндылығына мән береді. «Табиғат қазынасы – мал» паремиясы қазақ мәдениетінде қазақтардың мал және табиғатпен өте тығыз байланыста болғандығынан хабар береді. Қазақ қоғамының іргетасы қоғамдасу және қонақжайлылық екендігін, паремиялар мазмұнынан байқауға болады. «Қонақ келсе құт келер» паремиясы қазақтың қонаққа баруы мен үй иесінің қонақты қаншалықты сыйлау керектігін білдіреді. Қазақ мақал-мәтелдері тұрмыс-салт, мәдениет, әдет-ғұрып, салт-дәстүр, шаруашылық, кәсіп, жануарлар, қоғам, адам бойынан табылатын жақсы және жаман қасиеттер, туыс-дос, ұрпақтар қарым-қатынасы сияқты түрлі тақырыптарды қамтиды. Оның ішінде ерекше көзге түсетін, бүгінгі қоғамда өзекті мәдени тақырыптың бірі қазақ қоғамындағы гендерлік рөлдерге мәдени көзқарастар тудыратын әйел мен ер адамның қоғамдағы рөлі туралы мақал-мәтелдерде ер адамның өмір сүру салты, әйел адамдардың өмір сүруінің қарапайымдылығына қарама-қайшы келеді [8, 71]. Мысалы, «Әйел-үйдің көркі, Еркек-түздің көркі» мақалында әйел адамның үйде отыруы құпталып, ер адамның түзде жүруі құпталады немесе «Алтын басты әйелден, Бақыр басты еркек артық», «Жаман ерден жайдағы жақсы, Жаман қатыннан бойдағы жақсы», ер адамды әйелден жоғары қою дәстүрі анық байқалады. Сонымен қатар, қазақ мәдениетінде білім, ғылым, ақылдылық, ар-ұждан туралы мақал-мәтелдері маңызды орынға ие.

Ағылшын мақал-мәтелдері де ұрпақтан-ұрпаққа жалғасып келе жатқан даналықты, өмірдің шындығы мен парасаттылықты, құндылықтар мен сенім-көзқарастарды қамтитын, ағылшын мәдениеті мен тілінің ажырамас бөлігі. Зерттеушілер ағылшын тіліндегі мақал-мәтелдерді зерделей отырып, «тілді қалыптастырған мәдени нормалар мен әлеуметтік құрылымдардың» өзгеру құбылысын байқауға болады [9, 3024], - дейді. Ағылшын мақал-мәтелдері күнделікті өмірден хабардар етіп, ұжымдық даналықты ашатын индивидуализм, отбасы, қоғам және табиғат, моральдық тақырыптарды қозғайды. В. Мидер ағылшын мақал-мәтелдерін мәдени құндылықтар, соның ішінде индивидуализм, адамгершілік және тапқырлық сияқты топтарға бөлген және «мақал-мәтелдер әлеуметтік нормалар мен құндылықтарды қалыптастыруда маңызды рөлін» зерттеген [10, 15]. Индивидуализм және жеке жауапкершіліктің маңыздылығын «Every man for himself» паремиясынан, шыншылдық, жеке және кәсіби этиканың мыңыздылығын «Honesty is the best policy» паремиясынан байқауға болады. Сонымен қатар, ағылшын мақал-мәтелдері жұмыс этикасы, қарым-қатынас және жеке жауапкершілік сияқты тақырыптар мен мәдени

шекаралардан асатын әмбебап шындықтарды жеткізеді [11, 88]. Мысалы, «A stitch in time saves nine» немесе «Actions speak louder than words» мақал-мәтелдері дер кезінде әрекет етудің маңыздылығы мен жай уәде беруден іске көшу маңыздылығы арқылы жеке мінез-құлық туралы тереңнен ой қозғайды. Қазақ мақал-мәтелдерінде кездесетін әйел мен ер адамға қатысты гендерлік тақырып ағылшын мақал-мәтелдерінде де көп кездеседі.

Зерттеушілердің еңбектерін саралап, талдай келе, қазақ және ағылшын тілдеріндегі мақал-мәтелдердің мәдени аспектілері көптеген тақырыптарды қамтитындығына көз жеткіздік. Сондықтан, ұсынылған жұмыста, қазақ, ағылшын тілдеріндегі паремиологиялардың мәдени ұқсастықтары мен айырмашылықтарын талдау үшін, келесі нақты мәдени тақырыптарды сұраптап алдық (Кесте 1).

Кесте 1 - Қазақ, ағылшын мақал-мәтелдеріндегі мәдени тақырыптар

Қазақ тіліндегі мақал-мәтелдеріндегі мәдени тақырыптар (Ө. Қайдар жіктеуі)	Ағылшын мақал-мәтелдеріндегі мәдени тақырыптар (Мидер жіктеуі)
Адамға қатысты мақал-мәтелдер	Индивидуализм және өзін-өзі басқару
Табиғатқа қатысты мақал-мәтелдер	Қоғам және табиғат
Қоғамға қатысты мақал-мәтелдер (Отан, ел, жер)	Моральдық және этикалық құндылықтар

Қазақ тілінің паремиологиялары Ө.Қайдардың жіктеуі негізінде [7, 255], ағылшын мақал-мәтелдеріндегі мәдени тақырыптар Мидердің жіктеуімен [10, 20] таңдалды.

Нәтижелер. Зерттеулерде ағылшын мақал-мәтелдерін басқа тілдің мақал-мәтелдерінің мәдени аспектілерімен салыстырған ғалымдар еңбектері көптеп кездеседі. Майлз Нейл ағылшын және жапон мақал-мәтелдердің астарлы мәнін салыстырып, олардың мәдени ұқсастықтары мен айырмашылықтарын зерттесе [12, 88], араб және ағылшын тілдеріндегі мақал-мәтелдердің мәдени құндылықтарын А.М.Әлхарби [13, 29], Л.Сиахрон индонезия мен ағылшын мақал-мәтелдерінің мәдени ерекшеліктерін қарастырған [14, 258]. Қазақ-түрік мақал-мәтелдерінің салыстырмалы талдауы олардың мәдени контексттер әсерінен ерекше когнитивтік және прагматикалық ерекшеліктерге ие екендігі Б.Б.Динаеваның мақаласында талданған [15, 26]. Қазақ-ағылшын мақал-мәтелдерінің мәдени аспектілерін салыстырған еңбектердің басым көпшілігі лингвистикалық тұрғыдан немесе аудару барысындағы сәйкестіктер мен айырмашылықтарды қарастырады. Ұсынылып отырған мақалада қазақ-ағылшын мақал-мәтелдерін талдау барысында, зерттеу нәтижелері 1-кестедегі мәдени тақырыптар төңірегіндегі ұқсастықтар мен сәйкессіздіктерді салыстырып, анықтады. Қазақ, ағылшын паремияларындағы үлкен ерекшелік қазақ қоғамының көшпенділік мәдениетінің мақал-мәтелдерге әсері. Көшпенділік мәдениеті қазақтардың қауымдасып тіршілік ету, мал шаруашылығы мен табиғатқа, жануарларға, салт-дәстүрлерге құрметке негізделсе, ағылшын мақал-мәтелдері ауылшаруашылық, өндірістік және қалалық өмір салтынан туындап, индивидуализм, этика және тұрақты, индустрияланған қоғамдағы күнделікті өмірдің практикалық мүмкіндіктері сияқты құндылықтарды көрсетеді. Демек, қазақ мақал-мәтелдері көшпенділік өмір салты қоғамдық-әлеуметтік өмір, адамға қатысты паремиялардың негізі болып, ынтымақтастық, сыйластық, қоғамдастық, әлеуметтік ортаның маңыздылығына баса мән беріледі. Мысалы, «Бірлік бар жерде - тірлік бар» паремиясы қазақ мәдениетінде қоғамдасу, бірігу, өзара көмектесудің құндылығын көрсетеді. «Тірлік» сөзінің өзі, өмір, өмір сүру дегенді білдіреді, олай болса, бірлік, татулық, бауырластық, ауызбіршілік, ынтымақтастық, береке, қолдау бар жерде, өмір бар, яғни адамдар ел болып, қоғам болып, ру, жанұя болып бейбіт өмір сүреді. «Адамның

күні адаммен» паремиясы да, жоғарыда талданған аспектінің дәлелі. Қазақ қоғамындағы қауымдасып өмір сүрудің ажырамас бөлігі, ата-ана, жанұя, бала тәрбиесі, ер мен әйел, қонақжайлылық, үлкендерді сыйлау, құрмет көрсету т.б. мәдени тақырыпшалары. Сонымен қатар, қазақ паремияларына тән тағы бір ерекшелік, оның мәнінің көпсалалығы мен тереңдігінде. Мысалы, «Ақ жаулығы ананың, ақ көрпесі баланың» (Кесте 2) паремиясында ана, ананың рөлі, бала, қоғам, жанұя, құрмет, махаббат, бала тәрбиесі, ер мен әйел тақырыпшаларының барлығын қозғауға болады. Ананың жаулығының ақ болуында үлкен мән бар, ол тазалық, тәртіп, тыныштық, отбасындағы береке, жанұяның рөлі, балаға махаббат, жылулық, жауапкершілік т.б. болса, ақ көрпе де тазалық, баланың қауіпсіздігі, ананың махаббаты, жанұяның тыныштығы. Анасының жаулығының ақ болуы, әрине ананың психологиялық тыныштығы, ерімен жақсы қарым-қатынасын да көрсетеді, оның астарында ер адамның жанұя асыраушысы екендігін аңғаруға болады. Яғни, аталған паремияда әлеуметтік мәселе көтеріліп, қазақ қоғамындағы отбасының рөлі, отбасындағы сыйластық пен тәрбиенің маңыздылығына үлкен мән берілетіндігін көрсетеді.

Кесте 2 - Адам мен қоғамға қатысты қазақ паремиясының талдауы

«Ақ жаулығы ананың, ақ көрпесі баланың»						
Мәдени тақырыпшалар	Паремияның қамтитын аспектілері					
Ана	ананың рөлі	ананың махаббаты	ананың психологиялық тыныштығы			
Бала	бала тәрбиесі	баланың қауіпсіздігі	балаға махаббат			
Жанұя	отбасындағы береке	жанұяның рөлі	отбасындағы сыйластық	жанұяның тыныштығы	тәрбие	
Моральдық құндылық	құрмет	махаббат	тазалық	тыныштық	жылулық	жауапкершілік
Әйел	ер мен әйел	ер мен әйелдің жақсы қарым-қатынасы	ер адам жанұя асыраушысы			

Ағылшын мақал-мәтелдерінде керісінше қауымдастықтан гөрі жеке, индивидуализм және өзіне сену басымдау. Атап өткендей, қазақ мақал-мәтелдерінде қоғамдасу, ұйымдасу, топтасу басым болса, ағылшын мақал-мәтелдерінде жеке жетістікке жету, жеке іс-әрекеттің маңыздылығы, жеке жауапкершілікке, белгілі бір мақсатқа жетуге фокус жасалады. Мысалы, «Be yourself, but your best self» «Өзіңмен өзің бол, бірақ өзіңнің де ең жақсысы бол» (Кесте 3) паремиясының мәні өзіңді қабылда, өзіңді сыйла, өзіңмен және өзгелермен шынайы бол, өзіңнің құндылықтарың мен ой-пікір, сезімдерің мен жүрек қалауыңа берік, шынайы бол дегенді білдіреді. Сонымен қатар, аталған паремиядан адамның кәсіби жетістіктері де адамның жеке дамуы мен жеке қасиеттеріне байланысты деген ой түюге

болады. Аталған паремияның мәні әрбір жеке адам, өзін-өзі тәрбиелесе, ол адам қоғамда да тәрбиелі болады және жеке нәтижеге әкелетін жеке жауапкершіліктің маңыздылығы және өз әрекетінің салдары деп түсінеміз. Индивидуализм паремияларының тағы бір мысалы, «Every man for himself», «Адам өз қамын өзі ойлау керек» немесе «Әркім өзі үшін» паремиясының мәні белгілі бір жағдайдағы әрбір адам өзі үшін барынша тырысатынын және басқа ешкім ешкімге көмектесуге тырыспайтынын білдіреді және қиын жағдайларда әр адам өзіне ғана сенуі керек екенін білдіреді. Яғни, адамдар бір-біріне көмектесудің орнына, өз мүддесін бірінші орынға қояды. Ағылшындық сайттардағы түсіндірмелерге сүйенсек, бұл паремияны көп қолдансаңыз, жағымсыз пікір тууы мүмкін, өйткені оның мағынасы эгоизммен көбірек байланысты.

Кесте 3 - Индивидуализм және өзін-өзі басқаруға қатысты ағылшын паремиясының талдау

"Be yourself, but your best self" "Өзіңмен өзің бол, бірақ өзіңнің де ең жақсысы бол"						
Мәдени тақырып-шалар	Паремияның қамтитын аспектілері					
Индивидуализм	өзіңді қабылда	өзіңді сыйла	өзіңмен және өзгелермен шынайы бол	өзіңнің құндылықтарың мен ой-пікір	Сезім-деріңе берік бол	жүрек қалауыңа берік бол
Моральдық құндылық	сезім	сыйлау	шынайылық	құндылық	беріктік	
Әйел адам, ер адам, бала бәріне қатысты						

Талданған қазақ және ағылшан мақал-мәтелдерінен қазақ мәдениетінде қоғамдасу, топтасу, ұжымдасу басым болса, ағылшын мәдениетінде жеке даму, өзімен жеке жұмыс жасау басымдылығын байқаймыз. Қазақ паремиясында индивидуализмге қатысты мақал-мәтелдер жоқтың қасы, «мен туралы, өзім туралы» мақал-мәтелдердің өзі басқаға, қоғамға, отанға қызмет ету туралы болып келеді. Мысалы, «Өзін аяған дұшпанға дос», «Өзім дегенге өзегімді суырып берем» немесе «Өз өлтірмес, жат жарылқамас». Яғни, қазақ мәдениетінде «өзім» деген туысы, досы, жақыны деген мәнде қолданылып тұр.

Қазақ және ағылшын мақал-мәтелдеріндегі тағы бір ерекшелік жануарларға қатысты мәдени аспектілер. Жоғарыда атап өткеніміздей, қазақ тарихындағы көшпенділік өмір салты, қазақ мәдениетінің табиғат және жануарлармен тығыз байланысын көрсетеді. Ағылшын мақал-мәтелдері жануарлар арқылы адамның мінез-құлқы, қоғамдық нормалар мен даналықты суреттейді және табиғи орта мен адами құндылықтар өзара астасып жатады. Мысалы, «Мал өсірсең қой өсір, Өнімі оның көл-көсір» немесе «Төрт түлік-тірліктің тірегі» сияқты қазақ паремиялары малдың жанұяны асырау көзі екендігінен хабар береді. «Қойдың сүті-қорғасын» мақалы қой сүтінің құнарлылығын, пайдасын сипаттайды. «Табиғаттың қазынасы – мал» паремиясы да, қазақтың малдың құндылығына баса мән беруінде. Ағылшын паремиясы «The early bird catches the worm», яғни ерте ояңған құс құртты бірінші болып алады дегені, ертерек тұрып, уақытты үнемдеу тиімділігі мен құндылығын білдіреді. «The straw that broke the camel's back» «Түйенің белін сабан сындырады» паремиясының мәні кішкентай проблемадан үлкен проблема шығады, яғни түймедейден түйедей мәселе шығады дейді.

Қазақ, ағылшын паремияларындағы мәдени тақырыптағы ерекшелік қонақжайлылық тақырыбы. Қазақ қоғамының маңызды қасиеттерінің бірі, үйіне келген қонаққа сый-құрмет көрсету қазақ паремияларында кеңінен қолданылады. «Қонақ келсе-құт келер», «Қонақ сыйлаған үйдің ырысы артар» паремияларынан, қазақ мәдениетіндегі қонақтың қаншалықты маңызды екендігін байқауға болады. «Жаман үйдің қонағы билейді», «Қонақ бір күн қонса - құт, екі күн қонса - жұт» мақал-мәтелдерінен мінез-құлық, жанұяның жағдайына да қатысты ой-пікірлерді талдауға болады. Мысалы, үй иесінің мінезі жұмсақ, ынжықтау болса, өз үйінде өзінің қадірі болмаса, келген қонақ оны байқап, еркінсіп, билеп-төстеп кетсе «Жаман үйдің қонағы билейді» дегеніміздің мәні тереңде жатыр немесе «Қонақ бір күн қонса - құт, екі күн қонса - жұт» паремиясында үй иесінің қонақжайлылығын пайдаланып, қонақ болып жата бермеуге, қонақтың да мәдениеті, әдептілігі болу керектігі жайлы кеңес берілсе, екінші жағынан үй иесінің де қонақты күту үшін ішіп-жемі болатындығын/болмайтындығынан хабар береді. Ал осы мазмұндас паремиялар ағылшын мәдениетінде кездеспейді. Мысалы, «The more the merrier» «Көбірек болса, тіпті жақсы» ағылшын паремиясы қонақжайлылыққа қатысты болғанымен, мағынасы бөлектеу. Егер көбірек адам болса, көңілдірек болады мағынасында қолданылады, сонымен қатар басқа заттарға қатысты да қолдана беруге болады. Кембридж сөздігінде «Do you mind if I bring a couple of friends to your party?» «Not at all - the more the merrier!» «Егер мен тағы да екі досымды ертіп келсем қарсы болмайсың ба? - Жоға, көбірек болса, тіпті жақсы» деп беріледі. «A guest is a guest, but a good friend is better» «Қонақтың аты қонақ, бірақ жақсы дос жақсырақ» немесе «While the cats away the mice will play», «Мысық жоқ жерде тышқан ойнайды» паремияларынан қонақжайлылық иісі сезілмейді.

Қазақ және ағылшын мақал-мәтелдеріндегі ұқсас мәдени тақырып-адамгершілік пен этика тақырыбы. Шынайылық, шыншылдық, адамгершілік, алами құндылықтар паремиялардағы ортақ, ұқсас тақырыптар. Мысалы, (Кесте 4).

Кесте 4 – Қазақ және ағылшын мақал-мәтелдеріндегі адамгершілік пен этика тақырыпшалары

Тақырыпша	Қазақ паремиясы	Ағылшын паремиясы	Түсіндірме
Адалдық/ шынайылық	Шындық қамал бұзар	Honesty is the best policy	Шындық әрқашан жақсы нәтижеге әкеледі.
Еңбекқорлық	Еңбек етсең ерінбей, тояды қарның тіленбей	Hard work pays off	Еңбекқорлық нәтижесі жақсылыққа әкеледі.
Әділдік/ адалдық	Адалдық ана сүтінен де абзал	Justice is blind	Ешқандай қосалқы әрекеттерге қарамастан, әділдік жеңіп шығады.
Үлкенге/ тәжірибесі мол адамға құрмет	Үлкенге құрмет, кішіге ізет	Respect your elders	Үлкенге құрмет адамгершілік белгісі.
Мейірімділік/ көмек	Қайырымдылыққа қанжар қарсы сілтенбес	Charity begins at home	Қоғамда мейірімділік бағаланады, қолдау табады.

«Адалдық/шынайылық» қазақ және ағылшын мәдениетінде қазақ және ағылшын мақал-мәтелдеріндегі адамгершілік пен этика тақырыбын талдау нәтижесінде «Адалдық/шынайылық» екі мәдениетте де адамилықтың ең биік бағыты ретінде қабылданатындығын көрсетті. «Еңбекқорлық» қазақ және ағылшын мәдениетінде жетістікке жету құралы; Әділдік/адалдық - қоғамдағы тұрақтылық кепілі; Үлкенге/тәжірибесі мол адамға құрмет алдыңғы ұрпақты бағалау, жанұя мен қоғамдағы өзара сыйластық қатынасы; Мейірімділік/көмек отбасынан басталып, қоғамға да пайдасын тигізеді, қайырымдылыққа ешкім қарсы келе алмайтындығын білдіреді. Зерттеу барысында біз байқаған тағы ұқсастық гендердік ерекшелік тақырыптары. Мысалы, «Ерте тұрған әйелдің бір ісі артық, ерте тұрған еркектің ырысы артық» деген қазақ паремиясынан тұтас әлеуметтік мәселені (әйелдің ісі, еркектің ырысы т.б.) көруге болады. «Байтал шауып бәйге алмас», «Әйелді бастан, баланы жастан», «Әйелдің шашы ұзын, ақылы қысқа» паремияларынан әйел адамның ер адамнан бір саты төмен қойылғаны байқалады, сондай-ақ ағылшын мақал-мәтелдерінен осындай тенденцияны байқауға болады. Мысалы, «A silent woman is a gift from God», «Үндемейтін әйел Құдайдың сыйы», «A woman's work is never done», «Әйелдің жұмысы ешқашан бітпейді», «A woman's place is in the home», «Әйелдің орны үйде» сияқты ағылшын паремиялары ертерек кездегі өмір салтына сәйкес. Әйел тақырыбына қатысты қазіргі ағылшын паремиялары ер адам мен әйел адамның теңесу тенденциясын көрсетеді. Сонымен қатар, әйел адамның қасиеттері туралы қазақ және ағылшын паремияларында да ұқсастықтар бар. Мысалы, «Әйелдің қолы - алтын», «Behind every great man is a great woman» «Әрбір мықты еркектің артында мықты әйел бар», «A home without a woman is like a barn without cattle», «Әйелсіз үй малсыз қораға тең» паремияларында әйел адамның жанұя мен қоғамдағы рөлі көрсетіледі. Кейбір ағылшын мақал-мәтелдерінің мәні мәдени ерекшеліктерге қарамастан қазақ тіліне толық сәйкес келеді. Мысалы, «Білім - қуат» - «Knowledge is power»; «Ештен кеш жақсы»-«Better late than never» мақал-мәтелдерінің мәні де, тақырыбы да толық сәйкес келеді.

Қорытынды. Қазақ және ағылшын тілдеріндегі паремиологиялық бірліктер (мақал-мәтелдер, нақыл сөздер) тек тілдік құрал ғана емес, сонымен қатар әр ұлттың мәдениеті мен дүниетанымын көрсететін маңызды феномен болып табылады. Қазақ паремиологиясы көбінесе табиғатқа, тұрмыс-салтқа, адамгершілікке негізделсе, ағылшын паремиологиясы тарихи дәстүрлер, моральдық құндылықтар және практикалық өмір тәжірибесіне сүйенеді. Тілдік деңгейде екі тілдегі мақал-мәтелдер құрылымы мен синтаксистік ерекшеліктерімен, семантикалық бояуларымен айрықша. Мәдени тұрғыдан олардың салыстырмалы талдауы әр халықтың құндылық жүйесін, ойлау ерекшелігін және әлеуметтік-қоғамдық тәжірибесін терең түсінуге мүмкіндік береді. Осылайша, паремиологиялық бірліктерді зерттеу тілдік, мәдени және когнитивтік аспектілерді байланыстыра отырып, екі халықтың әлемге деген көзқарасын салыстырмалы түрде зерттеуге маңызды негіз болып табылады.

Қазақ және ағылшын тілдеріндегі паремиологиялық бірліктердің ұқсастықтары мен айырмашылықтары екі мәдениеттің тарихи құндылықтары мен мәдени көзқарастарын көрсетеді. Паремиялар ұлттың мәдени болмысының көрінісі ғана емес, сонымен бірге халықтың мәдени-тарихи ақпаратын сақтау құралы болып табылады. Қазақ, ағылшын тілдеріндегі мақал-мәтелдердің мәдениет пен тілдегі алатын орны, рөлі ұқсас болғанымен, мәдени аспектілері әр-түрлі болып келеді. Ұсынылған мақалада екі тілдің паремияларына тематикалық талдау жасап, мәдени аспектілердің айырмашылықтары мен ұқсастықтарын анықтауға қадам жасалды. Қазақ және ағылшын мақал-мәтелдері әр халықтың мәдениетін, өмір салтын және құндылықтарын айқын бейнелейді. Қазақ мақал-мәтелдері көбінесе көшпенді өмір салтына, қоғамда бірлесе әрекет етуге, жанұя құндылығы мен үлкендерге құрметке, табиғат пен жануарларға бағытталған («Бірлік бар жерде – тірлік бар», «Атаңның сөзі – алтын», «Төрт түліктің иесі – табыс табар»). Ал ағылшын мақал-мәтелдері керісінше, қалалық өмір салтына, индивидуализмге, жеке жетістік пен жауапкершілікке басымдық береді («Time is money», «Every man for himself», «The early bird catches the worm»). Осы мысалдар екі халықтың дүниетанымындағы айырмашылықтарды көрсете отырып, мақал-мәтелдердің мәдени ерекшелігін терең түсінуге мүмкіндік береді.

Ұсынылған талқылаулар, әр қоғамның өзіне тән терең ой-түйін мен білімі ұрпақтан ұрпаққа мәдени ерекшеліктерімен жеткендігінің дәлелі. Ортақ мақсат, ортақ тақырып болғанымен, қазақ және ағылшын паремияларының ой түйю, мәдени аспектілері әлі зерттеулерді қажет етеді. Қазақ, ағылшын паремияларын талдай отырып, екі ұлттың салт-дәстүр, өмір сүру дағдыларынан хабар алуға болатынына көз жеткіздік. Болашақ зерттеулерде қазақ, ағылшын паремияларындағы табиғат тақырыбына терең бойлап, жануарлар арқылы, адам мінез-құлықтарына толық жіктеме жасау ұсынылады.

Қазақ тілінің сарқылмас бай мұрасы – мақал-мәтелдер мен нақыл сөздер, яғни паремиология, халықтың дүниетанымы, өмір салты, моральдық және мәдени құндылықтарын бейнелейтін ерекше тілдік құбылыс болып табылады. Олар қысқа әрі нақты формада үлкен өмірлік тәжірибені, даналықты және адамгершілік қағидаларды жеткізіп, ұрпақтан-ұрпаққа сабақтасып келеді. Паремиология тек тілдік құрал ретінде ғана емес, сонымен қатар қазақ мәдениеті мен тарихын түсінудің маңызды құралы болып табылады. Осы тұрғыдан, мақал-мәтелдер мен нақыл сөздерді зерттеу қазақ тілін, әдебиетін және ұлттық сананы тереңірек ұғынуға мүмкіндік береді.

Әдебиеттер

1. Schnegg M. Culture as response // *Ethos* 2024. – №52(2). – P. 308-323. DOI: <https://doi.org/10.1111/etho.12427>
2. Syzdykov K. Contrastive studies on proverbs // *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 2014. – №136. – P. 318-321. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.05.336>
3. Лингвистикалық түсіндірме сөздік: сөздік/А. Б. Салқынбай, Е. М. Абақан. – Алматы: Сөздік-Словарь, 1998. – 304 б.
4. Қазақ мақал-мәтелдері. Құрастырған Жамалхан Асықова. – Алматы: Балауса, 2013. – 96 б.
5. Zhulduz R., Zhankara D., Ali N. Various Aspects of Paremiological Units // *PEOPLE: International Journal of Social Sciences* 2019. – №3(4). – P. 985-996. DOI: <https://doi.org/10.20319/pijss.2019.43.985996>
6. Dzahene-Quarshie J., Omari S. Viewing gender through the eyes of proverbs: Reflections of gender ideology in the Akan and Swahili societies // *Journal of pragmatics* 2021. – №174. – P.128-142. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2020.12.020>.
7. Қайдар Ә. Тіл-ғұмыр. Ғылыми мақалалар жинағы. – Алматы: А. Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институты, 2018. – 352 б.
8. Елубай А.М., Алдабек Н.А. Түркі әлеміндегі «әйел» концептісін айшықтайтын мақал-мәтелдердің лингво-мәдени аспектісі // *Ясауи университетінің хабаршысы*. – 2022. – №125(3). – Б. 68-78. DOI: <https://doi.org/10.47526/2022-3/2664-0686.06>
9. Shukurlu S. Linguocultural Features of «Good» and «Bad» Concepts in English Idioms // *Trajectoria Nauki* 2024. – №10(4). – P. 3023-3026. DOI: <https://doi.org/10.22178/pos.103-28>.
10. Mieder W. The Humanistic value of proverbs in sociopolitical discourse // *Humanities* 2018. – №7(1). – 28 p. DOI: <https://doi.org/10.3390/h7010028>
11. Lomotey B. A., Csajbok-Twerefou I. A pragmatic and sociolinguistic analysis of proverbs across languages and cultures // *Journal of Pragmatics* 2021. – №182. – P. 86-91. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2021.06.014>
12. Neale M. A comparison of English and Japanese proverbs using natural semantic metalanguage // *New Voices in Japanese Studies* 2015. – №7. – P. 85-102. DOI: <https://doi.org/10.21159/nvjs.07.05>
13. Alharbi A.M. A Comparative Study of Arabic and English Proverbs // *International Journal of Educational Sciences and Arts* 2024. – №3(8). – P. 10-31. DOI: <https://doi.org/10.59992/IJESA.2024.v3n8p1>
14. Syahron L. The Equivalence and Nonequivalence of Proverbs Across Cultures (Indonesian and English) // *International Journal of English Linguistics* 2018, 8. – P. 253-263. DOI: <https://doi.org/10.5539/ijel.v8n4p253>
15. Динаева Б.Б. Лингвосинергия казахских и турецких паремий // *Tiltanym*. – 2025. – №4 (96). – С. 25-39. DOI: <https://doi.org/10.55491/2411-6076-2024-4-25-39>

Б. ТАНЕШ

Евразийский национальный университет имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан

С.А. МЕЙРАМОВА, С.Б. ЗАГАТОВА

Евразийский гуманитарный институт имени А.К.Кусайинова, Астана, Казахстан

КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПАРЕМИИ В КАЗАХСКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация. Паремиологические единицы представляют собой культурное наследие, передающееся из поколения в поколение. Пословицы и поговорки отражают мировоззрение нации, её образ жизни, традиции и обычаи. Несмотря на долгую историю изучения, они по-прежнему остаются ценным объектом исследования, раскрывая новые аспекты культурного восприятия. В данной статье рассматриваются культурные особенности пословиц и поговорок в казахском и английском языках. Анализ научных источников и сравнительное исследование паремиологических единиц позволили выявить их сходства и различия в контексте культурных тем. В ходе исследования предпринята попытка сравнить культурные ценности, когнитивные и социальные особенности казахских и английских паремиологических единиц. Оба языка обладают богатым культурным наследием, а тематика пословиц и поговорок чрезвычайно обширна. Поэтому в данном исследовании классификация казахских пословиц осуществляется на основе работы А. Кайдара, а темы английской паремиологии анализируются согласно классификации В. Мидера. Кроме того, в статье даны рекомендации для дальнейших исследований в данной области.

Ключевые слова: пословицы, поговорки, культурные особенности, ценности, сходства, различия, коллективизм, индивидуализм.

B. TANESH

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

S.A. MEIRAMOVA, S.B. ZAGATOVA

A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute, Astana, Kazakhstan

CULTURAL ASPECTS OF PAREMIOLOGICAL UNITS IN KAZAKH, ENGLISH LANGUAGES

Annotation. Paremiological units are a cultural heritage that has been passed down from generation to generation. Proverbs and sayings reflect a nation's worldview, its way of life, traditions, and customs. Although proverbs and sayings have been studied for many years, they remain a valuable subject of study, continuously offering new insights. This article examines the cultural features of proverbs and sayings in Kazakh and English. The similarities and differences between Kazakh and English proverbs in cultural contexts were identified through the analysis of scientific sources and the comparison of paremiological units. The study attempted to compare the cultural values, cognitive, and social aspects of Kazakh and English paremiological units. Since both Kazakh and English languages are rich in cultural values and cover a wide range of topics, the classification of cultural themes in Kazakh proverbs is based on Qaidar's categorization, while English paremiology themes are analyzed using Mieder's classification. Furthermore, recommendations for further research on this topic are provided.

Keywords: proverbs, sayings, cultural features, values, similarities, differences, collectivism, individualism.

References

1. Schnegg M. Culture as response//Ethos 2024, 52(2). – P. 308-323. DOI: <https://doi.org/10.1111/etho.12427>
2. Syzdykov K. Contrastive studies on proverbs//Procedia-Social and Behavioral Sciences, 2014, 136. – P. 318-321. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.05.336>
3. Lingvistikalıyq túsındırme sózdık: sózdık/A.B. Salqynbai, E.M. Abaqan. - Almaty : Sözdık-Slovär, 1998. – 304 b.
4. Qazaq maqal-mätelderı. Qūrastyrgān Jamalhan Asyqova. – Almaty: Balausa, 2013. – 96 b.
5. Zhulduz R., Zhankara D., Ali N. Various Aspects of Paremiological Units //PEOPLE: International Journal of Social Sciences 2019. – №3(4). – P. 985-996. DOI: <https://doi.org/10.20319/pijss.2019.43.985996>
6. Dzahene-Quarshie J., Omari S. Viewing gender through the eyes of proverbs: Reflections of gender ideology in the Akan and Swahili societies //Journal of pragmatics 2021. – №174. – P. 128-142. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2020.12.020>.
7. Qaidar Ä. Tıl-ğümyr. Çylymi maqalalar jınağy. – Almaty: A. Baitürsynüly atyndağy Tıl bılımi instituty, 2018. – 352 b.
8. Elubai A. M., Aldabek N. A. Türkı älemindeğı «äiel» konseptısın aısyqtaıtyn maqal-mätelderdıñ lingvo-mädeni aspektısı//İsasui universitetınıñ habarşysy. – 2022. – №125(3). – B. 68-78. DOI: <https://doi.org/10.47526/2022-3/2664-0686.06>
9. Shukurlu S. Linguocultural Features of “Good” and “Bad” Concepts in English Idioms //Traektoriâ Nauki 2024. – №10(4). – P. 3023–3026. DOI: <https://doi.org/10.22178/pos.103-28>.
10. Mieder W. The Humanistic value of proverbs in sociopolitical discourse//Humanities 2018. – №7(1). – 28 p. DOI: <https://doi.org/10.3390/h7010028>
11. Lomotey B. A., Csajbok-Twerefou I. A pragmatic and sociolinguistic analysis of proverbs across languages and cultures //Journal of Pragmatics 2021,182. – P. 86-91. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2021.06.014>
12. Neale M. A comparison of English and Japanese proverbs using natural semantic metalanguage//New Voices in Japanese Studies 2015. – №7. – P. 85-102. DOI: <https://doi.org/10.21159/nvjs.07.05>
13. Alharbi A.M. A Comparative Study of Arabic and English Proverbs//International Journal of Educational Sciences and Arts 2024. – №3(8). – P. 10-31. DOI: <https://doi.org/10.59992/IJESA.2024.v3n8p1>
14. Syahron L.The Equivalence and Nonequivalence of Proverbs Across Cultures (Indonesian and English) // International Journal of English Linguistics 2018. – №8. – P. 253-263. DOI: <https://doi.org/10.5539/ijel.v8n4p253>
15. Dinaeva B.B. Lingvosinergia kazahskih i tureskih paremi // Tiltany. – 2025. – №.4 (96). – S. 25-39. DOI: <https://doi.org/10.55491/2411-6076-2024-4-25-39>

Авторлар туралы мәлімет:

Танеш Бота – Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің докторанты, Астана, Қазақстан.

Танеш Бота – докторант Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан.

Tanesh Bota – doctoral student L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Мейрамова Салтанат Акимқызы – педагогика ғылымдарының кандидаты, А.Қ.Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті, Астана, Қазақстан.

Мейрамова Салтанат Акимовна – кандидат педагогических наук, доцент Евразийского гуманитарного института имени А.К. Кусайинова, Астана, Казахстан.

Meiramova Saltanat Akimovna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor at the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute, Astana, Kazakhstan.

Загатова Сәуле Базылқызы – филология ғылымдарының кандидаты, А.Қ.Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының профессоры, Астана, Қазақстан

Загатова Сауле Базыловна – кандидат филологических наук, профессор Евразийского гуманитарного института имени А.К. Кусайинова, Астана, Казахстан

Zagatova Saule Bazylovna – candidate of Philological Sciences, professor, A.K.Kussayinov Eurasian Humanities Institute, Astana, Kazakhstan.